

i.d.jaklin@gmail.com

SIBINJSKE ŽRTVE

(19. veljače 1935. - 19. veljače 2014.)

Ivančica Marković Matanović

Tekst je objavljen u časopisu
HRVATSKA REVIJA br. 1-2005. godine o 70-toj obljetnici zločina.

Mirna slavonska ravnica od kraja 19. do sredine 20. stoljeća bilježi nekoliko krvavih obračuna seljaka, ponesenih hrvatskom nacionalnom ili stranačkom politikom, s oružanim odredima vladajućih režima. Od Bošnjaka, preko Andrijevac i Perkovaca, do Sibinja lila se krv hrvatskih seljaka koji su nastojali legalno prakticirati političke ideje drugačije od onih koje su favorizirali khuenovci ili Karađorđevići. Osobito okrutno ugušena je posljednja pobuna seljaka u Slavoniji prije Drugoga svjetskog rata - ona u Sibinju, selu nedaleko od Slavonskog Broda. O tijeku događanja koji su doveli do sibinjskoga krvoprolića, povodom sedamdesete obljetnice te tragedije, za Hrvatsku reviju piše Ivančica Marković Matanović, povjesničarka iz Slavonskog Broda.

Zbivanja u Sibinju iz veljače 1935. valja promatrati kao posljedicu društvenih, gospodarskih i političkih prilika koje su u Kraljevini Jugoslaviji vrijedile od stvaranja »zajedničke države«, a napose od uvođenja »ustavnosti« 1931. Nasuprot službenoj politici beogradskog dvora većinsko hrvatsko stanovništvo Brodskog posavlja velikim dijelom opredjeljivalo se za ideje Stjepana Radića i politiku HSS-a.

Naime, političke odnose u Brodskom posavlju još od 1918. čvrsto je određivala i nacionalna podređenost Hrvata, koja je bila očigledna još od trenutka ulaska u zajednicu sa Srbijom i Slovenijom, a napose nakon uvođenja »Vidovdanskoj ustava« 1921, kojim se ozakonio centralizam

i unitarizam, te nakon ubojstva Stjepana Radića u Beogradskoj skupštini i uvođenja otvorene diktature kralja Aleksandra Karađorđevića.

Sve su to bili preduvjeti za pobunu seljaka koji su u HSS-u vidjeli glavni stup hrvatske nacionalne misli. Svojim zauzimanjem za poštivanje prava svakog naroda na samoopredjeljenje i nastojanjem da se zajednička država preuredi na federativnom načelu Radić je tijekom dvadesetih godina 20. stoljeća k sebi i HSS-u privukao većinu seljaka Brodskoga kotara. S druge strane, nakon 1932. pojačano je djelovanje režima i prorežimskih organizacija u slavonskim selima. Osnivaju se režimske organizacije Jugoslavenske radikalne seljačke demokracije (JRDS) i četnička udruženja. Iako su bile malobrojne, te su organizacije uživale golemu potporu tijela vlasti. Istodobno, vlast je nastojala suzbiti sve pokušaje izražavanja hrvatske nacionalne ideologije i autonomnosti. Veličano je integralno jugoslavenstvo i velikosrpski hegemonizam.

Osim političkih pretpostavki, za pobunu seljaka ključni su i društveno-ekonomski uvjeti koji su vladali na hrvatskom selu. Gospodarska kriza koja je započela 1920. ostavila je duboke posljedice na hrvatske seljake. Pad cijena poljoprivrednih proizvoda, dugovi i nezaposlenost pogoršali su njihov ionako loš položaj. Naime, hrvatsko je selo osiromašilo već nakon ulaska u novu državu, a nakon stvaranja jedinstvenoga monetarnog tržišta (pritom su dvije krune mijenjane za jedan dinar) te obvezom plaćanja većeg poreza.

Svi ti problemi kulminirali su u sibinjskim događajima 1935. No, najkonkretnija prethodnica pobuni seljaka iz Sibinja odvijala se u razdoblju 1932-1935. U tom razdoblju zbilo se nekoliko incidenata koji su uvelike odredili smjer razvijanja događaja u Brodskom posavlju 1935. Najteži događaj bilo je ubojstvo Pavla Birtića, člana HSS-a iz Starih Perkovaca. Njega je 9. lipnja 1933. ustrijeli Petar Rusić, član JRSD-a i jedini Srbin u selu. No, policija nije uhitila ubojicu, već najuglednije Perkovčane, koji su prosvjedovali pred ubojčinom kućom. Nadalje, policija je okružila i izolirala cijelo selo. Nije se smjelo otići ni na rad u polje. Takav postupak policije ponajbolje ilustrira trajnu i snažnu potporu režima JRSD-u. Ubojstvo Pavla Birtića, preseljenje andrijevačkog župnika Ferde Gerstnera (imao je velik utjecaj u Perkovcima) te maltretiranje seljaka diljem brodskoga kraja zbog nošenja hrvatske trobojnice i drugih znakova nacionalne posebnosti zaoštrili su odnose između Hrvata i vlasti do krajnjih granica. S druge strane, četnička organizacija iz Starog Slatnika dobila je 1934. pravo na isticanje vlastite zastave. Po zastavu, koja je iz Beograda upućena vlakom, krenula je velika, organizirana povorka, koja je prisustvovala primanju zastave, a

zatim se, uz bučno odobravanje Karađorđevićima i režimu, vratila u selo. Pri povratku su na hrvatskim kućama porazbijani prozori. Krv nije prolivena, ali nije reagirala ni policija.

Nakon svih tih događaja spontano političko djelovanje Hrvata u okolici Slavonskog Broda poprimilo je organiziraniji oblik. Veliku su ulogu pritom imali katolički svećenici, koji su, osim što su bili dušebrižnici seljaka te se svakodnevno s njima susretali, bili pravi bastion hrvatske nacionalne misli. Tako je Mihovil Praskić, župnik iz Podcrkavlja, potkraj prosinca 1934. na tajnom sastanku u Duboviku održao strastven govor, koji je odražavao onodobne političke težnje stanovništva Brodskoga kotara. Ubrzo potom po selima je počelo kružiti pismo u stihovima na čijem su kraju stajale riječi: »Ne treba nama tabla sa dva slova«. Te riječi odnosile su se na natpisne ploče na školskim zgradama ispisane latinicom i ćirilicom. Naime, u Kraljevini Jugoslaviji latinično i ćirilično pismo proglašeni su ravnopravnim pismima pa je i u tome dijelu bila potvrđena politika unitarizma i velikosrpstva.

Nakon pojave pisma, a na Badnju večer 1934, skinute su ploče u Duboviku i Glogovici, dva dana kasnije u Zdencima, a 9/10. siječnja 1935. u Podvinju. U međuvremenu, 6. siječnja, porazbijani su prozori na općinskoj zgradi i stanovima predsjednika općine i bilježnika u Podcrkavlju, a isto tako i općinskog bilježnika u Podvinju. Te su akcije rezultirale istragom temeljem koje su 11. veljače 1935. uhićeni župnik Praskić i nekoliko mještana Podcrkavlja. Osumnjičeni za skidanje ploča zatvoreni su u općinsku zgradu u Podcrkavlju, gdje su proživjeli fizičku torturu. Kako se navodi u policijskim spisima Marka Medića iz Glogovice žandari su »izuli i terali bosog preko jedan km po snegu pa ga prisilili da se morao svući i onako go na snegu ležati. Studen je bila minus 13 stepeni...« Sutradan, 12. veljače 1935, okupilo se pred općinskom zgradom oko 500 osoba zahtijevajući da se uhićeni puste, što je kotarski načelnik morao učiniti. Oslobođanjem uhićenih sukob naroda s vlašću nije okončan, već je poprimio jači intenzitet.

U Sibinju je 17. veljače 1935. održana proslava Papina dana, na koju je s župnikom Praskićem došlo i pedesetak osoba iz Glogovice i Podcrkavlja. Nakon proslave, desetak zaprežnih kola krenulo je u Oriovac, selo smješteno zapadno od Sibinja, u kuću Antuna Zulića. Ondje se uz pjesmu i kolo klicalo dr. Mačeku te izvikivale parole protiv četnika i bučno izražavala želja za samostalnom Hrvatskom. Tu je Praskić održao govor pozivajući nazočne da na izborima 5. svibnja 1935. glasuju za dr. Mačeka.

Vrativši se u Sibinj, pred općinskom je zgradom došlo do prvoga većeg incidenta. Tada je, naime, općinski pisar Mato Matošević na povike »Živjela slobodna Hrvatska« i »Dolje četnici« uzvratio pucajući iz pištolja. Razljućeni sudionici kolone pokušali su uhvatiti Matoševića (koji je, izgleda, bio četnik), ali se on spasio bijegom kroz općinsku zgradu. Nakon toga župnik Praskić i ostali vratili su se u Podcrkavlje i Glogovicu.

Idućeg dana uslijedila su uhićenja. U Oriovcu je uhićen Antun Zulić i odveden u Brod. U Starom Slatniku uhićeni su Mato Martinović (pred njegovom se kućom dan prije zaustavila kolona s Praskićem na čelu) te Franjo i Marko Lovinčić, koji su privedeni u oriovačku žandarmerijsku stanicu. Na vijest o uhićenjima okupili su se seljaci u Starom Slatniku te su odatle poslani kuriri u Andrijevce, Grižice, Završje i Sibinj pozivajući da se ide u Oriovac i uhićenici oslobode. Tako je i bilo jer su seljaci krenuli ostvariti svoju namjeru. Žandarmerijska stanica u Oriovcu o svemu je izvijestila kotarske vlasti u Brodu, a te su konzultirale Savski žandarmerijski puk u Zagrebu. Njegov zapovjednik naredio je da se uhapšenici puste kako bi se izbjegao napad na žandarmerijsku stanicu, ali da se sutra ponovo uhite.

Ponovna uhićenja 19. veljače povećala su napetost, a središnje mjesto zbivanja postaju Sibirj, u kojem se organizira okupljanje stanovništva s namjerom oslobađanja uhićenika. Skupina seljaka iz Andrijevac i Sibirja odmah se uputila u Brod. No, budući da je žandarmerija bila obaviještena o tome što se događa, bila je odmah u Sibirj upućena jedna žandarmerijska četa od deset žandara pod zapovjedništvom majora Cvijanovića. Na izlazu iz sela žandari su presreli kolonu seljaka te su ih pozvali da se razidu. No, budući da je poziv ostao bez reakcije seljaka, Cvijanović je ispalio metak u zrak. U gužvi koja je nastala Filip Juretić iz Sibirja daskom je udario žandarmerijskog narednika Nikolu Grubića. Iako teže ozlijeđen, Grubić se uz pomoć kaplara Mile Milinovića pridigao i bajunetom udario Juretića u glavu. Juretić je potom odveden u bolnicu i uhićen, a ostali su se razišli kućama.

Dok su se na istoku Sibirja odvijali opisani događaji, na zapadnoj je strani u selo ušlo oko 150 seljaka iz okolnih sela. Cvijanoviću je naredeno da seljake rastjera. U policijskom izvještaju slijed događaja ovako je opisan: EVIJADHR-AD. WPI »Na 40 koraka pred grupom, zaustavljeni su automobili, žandari su izašli napolje i razvili se u strijelce. Žandari su se približili grupi koja je postala bučna. Ispred žandara išao je komandir čete, koji je na deset koraka ispred grupe, pozvao je ljude da se razidu, i rekao im da se ne mogu s vlasti boriti, da imaju žene i decu, da je bolje da se razidu, nego da ludo pogibaju. U to se iz mase izdvojio jedan snažan seljak (Karlo Krajačić iz Krajačića) sa motkom u ruci, poletio prema komandiru čete i uzviknuo: »Najpre ovoga« (Prema sjećanjima Krajačić je Cvijanoviću rekao: »Gospodo, nismo se mi došli tući, mi smo došli pregovarati«). Komandir čete doviknuo je napadaču: »Stoj, ni korak dalje, pucat ću« a odmah zatim ispalio jedan metak iz svog revolvera u zrak, da bi napadača ustrašio. Kada je komandir čete ispalio prvi metak pali su i prvi revolverski meci iz mase prema žandarima, a odmah posle ovoga došlo je od sudara između žandara, koji su pripucali, i prvih redova mase, koji su pošli jedni prema drugima. Napadača na komandira čete nije prestrašio prvi metak iz njegova revolvera, i on je produžio prema komandiru čete. Komandir čete ispalio je s dva do tri koraka udaljenosti i drugi metak, ali ovaj put prema napadaču, pa je komandir čete opalio u njega i treći metak nakon čega se isti povratio natrag. U tom je pucao u njega jedan žandar, koji je stajao kraj komandira čete. Masa je krenula bežati na licu mjesta ostalo je ležati 7 mrtvih i tri ranjena seljaka, od kojih je jedan kasnije umro.« Ubijeni su Stipo Gončević, Antun Ercegović, Ivo Janković, Ivo Katalinić, Mato Peić, Đuro Štimac i Petar Topalović iz Odvoraca te Ante Perković iz Gornjih Andrijevac. Neposredno nakon krvoprolića uhićena su šesnaestorica sudionika zbivanja i odvedena u Brod, gdje su mučeni te isti dan odvedeni u Zagreb u upravu policije. I ondje su na najrazličitije načine mučeni, a najteže Filip Juretić, koji je napao žandarmerijskog narednika.

Saznavši što se dogodilo u Sibirju, ban Savske banovine dr. Marko Kostrenčić naredio je Savskom žandarmerijskom puku da u Brod pošalje 40 žandara kako bi se »u svakom slučaju i najmanji pokušaj narušavanja reda i mira ugušio u zametku, a svakako najenergičnijim i efikasnijim, a praktičkim mjerama uspostavio red i mir...«

Vijest o krvoproliću u Sibirju brzo se proširila te izazvala veliko ogorčenje u selima Brodskoga kotara. Istog dana, 19. veljače, u selo Podvinje, koje se nalazi neposredno uz Slavonski Brod, pristigli su stanovnici Glogovice, Podcrkavlja, Rastušja, Grabarja, Donjeg Slatinika, Matković Male, Dubovika i Oriovčića. Prema nekim procjenama skupilo se više od 4000 ljudi spremnih da oslobode uhićene ne znajući da su oni već odvedeni u Zagreb. O događanjima u Sibirju i okupljanju u Podvinju vijest se preko kurira širila i po Donjoj Vrbi, Ruščici, Gornjoj i Donjoj Bebrini te Klakaru. Stanovnici tih sela, međutim, nisu otišli u Podvinje, negu su se ujutro 20. veljače uputili ravno u Brod. Okupljanje u Podvinju izazvalo je među kotarskim vlastodršcima paniku. Zatražena je i

pomoć vojske, koja je sa žandarima zatvorila sve prilaze gradu »tako da nitko nije smeo ni mogao u grad pa ni same mlekarice«.

Ujutro 20. veljače 1935. upućena je iz Podvinja u Brod delegacija na pregovore s vlastima. Delegacija se ubrzo vratila, a s njom i dvojica predstavnika kotarske vlasti i inspektor Ministarstva unutarnjih poslova Hajdukveljković, koji je imao mandat za pregovore s okupljenim narodom. U svom naumu nije uspio, a u službenom izvještaju piše da »još nije ni počeo svoj govor, kada je seljačke masa brojnim poklicima dr. Mačeku, slobodnoj Hrvatskoj, kao i brojnim povcima protiv Kraljevine Jugoslavije i režima uopće dala do znanja da nije ni malo prijateljski raspoložena prema gostima.« Hajdukveljković se našao u situaciji opasnoj po život pa se pokušao spasiti bijegom. No, uhvaćen je i zatvoren u općinsku zgradu. Neki od okupljenih zahtijevali su da se odmah pogubi, a Manda Vuković iz Rastušja je na Hajdukveljkovića »zamahnula sjekirom i bila bi izvršila ubistvo da je drugi nisu zadržali«. Marko Blažević iz Dubovika pokušao je inspektora ubosti bajunetom, ali su ga spriječili prije izvršenja nauma.

U Brodu je stalno praćen razvoj situacije te je oko 14 sati kotarsko načelništvo poslalo pomoć Hajdukveljkoviću. Dolazak dvadeset žandara i nekoliko vojnika spasio mu je život. Također, okupljeni seljaci su se potom počeli razilaziti. Isto jutro 20. veljače uputila se iz smjera Gornje Vrbe u Brod veća skupina seljaka, vjerojatno njih oko 150. U dopisu Ministarstva unutrašnjih poslova Upravi policije u Zagrebu o daljnjim događajima stoji: »Dana 20. II. ujutro jedna grupa seljaka iz Gornje Vrbe, koje je obavestila grupa seljaka iz Podcrkavlja o događajima, posla je prema Brodu s namerom da od sreskog načelnika traži zaštitu za pohapšene seljake. Da se isti puste na slobodu. Kada su oni došli do groblja severno do Broda, dočekala ih je žandarmerija i policija. I neispitujući mnogo zašto seljaci u tolikoj grupi idu, premda su neki rekli da idu intervenisati kod sreskog načelnika. Pa je ta žandarmerija i policija pucala na goloruke ljude. Na mestu su ubili trojicu, a četvrtog koji je teško ranjen i rekao da ga puste na miru jer da ima dosta, na nalog žandara ubio je sa dva metka u leđa policijski podnarednik. Jednog seljaka koji je bio teško ranjen dotukli su kundakom od puške, pa se navodno kundak rascijepio. Dvojicu teže ranjenih preneli su u bolnicu gde su zatim izdahnuli. Tako je palo sedam ljudskih života.«

Kraljevska Banska uprava događaj je drugačije prikazala: »Grupa seljaka od 250-300 ljudi iz sela Gor. Vrba, Donja Vrba i Ruščica pokretala se je cestom prema Slav. Brodu i stigla je do gradskog groblja u Brodu oko 3-4 h ujutro. Ovdje je bilo poslano za odbranu ulaza u Brod gradski nadstražar Paskaš Đuro sa tri gradska redar. stražara i sedam žandara. Nadstražar Đuro Paskaš videći približavanje gomile seljaka izašao je pred njih i pozvao ih po nekoliko puta da se vrate, jer da se neće dozvoliti da uđu u grad. Međutim, rulja je i dalje nadirala uz poklike 'samo napred, hura', te je iz gomile ispaljeno nekoliko metaka prema organima javne bezbednosti, našto je došlo do upotrebe oružja od strane ovih organa pri čemu je palo 6 mrtvih seljaka, a dva su ranjena, a ranjena su i četiri žandarma.« Kod groblja su poginuli: Ivan Martić, Mirko Milec i Stipo Mirković iz Ruščice te Franjo Borevković, Ivan Borevković i Tomo Vargić iz Gornje Vrbe.

Iz izvještaja Kraljevske Banske uprave vidljivo je da se krivnja za krvoproliće kod groblja u Slavonskom Brodu nastoji prebaciti na narod i dokazati da su žandari pucali u samoobrani. Da bi potkrijepili istinitost svog iskaza, žandari su pokraj poginulih postavili noževe, sjekire i batine kako bi pokazali da su ovi bili naoružani i spremni za obračun s njima. Istina je, međutim, da su žandari pucali u goloruke ljude bez upozorenja. Idenično kao i dan prije u Sibirju.

Nakon krvoprolića uslijedila su uhićenja, ispitivanja uhićenih u kotarskom načelništvu Brod i njihovo otpremanje u upravu policije u Zagreb. Do 2. ožujka 1935. u Zagreb je odvedena 71 osoba. Dio njih je nakon saslušanja kažnjen zatvorskim kaznama u trajanju do 30 dana ili manjim novčanim kaznama, a dio je vraćen u Brod. ondje je kotarsko načelništvo neke pustilo kućama, a druge kaznilo s nekoliko dana zatvora. Šesnaestorica prvooptuženih upućena su Državnom sudu u Beograd. Nakon nekoliko mjeseci provedenih u istražnom zatvoru (do sredine rujna 1935) protiv deseterice je obustavljen postupak, a protiv četvorice nastavljen u okružnom sudu u Požegi.

Protiv Augusta Krunića iz Tomice, Vinka Borevkovića iz Gornje Vrbe, Đure Balića iz Gornje Vrbe, Filipa Juretića iz Sibirja, Karle Krajačića iz Krajačića i Marka Blaževića iz Dubovika podignuta je optužnica na temelju Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka. Proces je trajao pet dana, a presuda je izrečena 11. studenog 1935. Filip Juretić osuđen je na tri, a Karla Krajačić i August Krunić na jednu godinu strogog zatvora. Na osam mjeseci strogog zatvora osuđen je Marko Blažević, a Vinko Borevković i Đuro Balić bili su oslobođeni optužbe.

Nakon veljačkih zbivanja u Brodskom kotaru žandarmerijske su patrole svakodnevno krstarile selima i pazile na svaki korak žitelja. Zaredali su pregledi seoskih kuća, od seljaka je oduzeto oružje - ponajviše lovačke puške. Seljaci su se zbog takvih postupaka žalili mjerodavnim organima. Tako su se žene uhićenih požalile »zbog zlostavljanja njihovih muževa, djece i njih samih«. Službenik im je odgovorio da ih »treba sve poubijati, poklati i ponaticati na bajunete.«

Upravo taj mali i opori dijalog seljanki i službenika režima predstavlja najbolji sukus situacije i zbivanja u Brodskom kotaru tijekom 1935, ali i ranijih godina. Ondašnje društvo bilo je jasno podijeljeno na dva modela ponašanja i dva smjera političkog djelovanja. Izrazita je nesnošljivost režima prema narodu koji je izražavao snažnu odanost HSS-u i hrvatskoj nacionalnoj ideji. Zbog te ideje i njezina oživotvorenja seljaci sela iz okolice Slavonskog Broda bili su spremni dati i život.

Okupljeni mještani Sibirja, Slobodnice i Bartolovaca u crkvi u Slobodnici prije odlaska u Slavonski Brod u policijsku postaju kako bi pokušali izvršiti pritisak na žandare i tako pustili uhićene.